

STANJE, POTREBE I MOGUĆNOSTI RAZVOJA JUGOISTOČNE SRBIJE

Jugoistočna Srbija (u daljem tekstu JIS) obuhvata područje bivših srezova Zaječar, Niš i Leskovac. Gledano sa mnogih aspekata ovo područje ima karakteristike jednog regiona u okviru SR Srbije. Njegov prirodni gravitacioni centar je grad Niš. Na ovom relativno dosta velikom području od 21.141 km² (što čini 8,3% od ukupne površine SFRJ i 23,9% od površine SRS) živelo je 1966. godine prema jednoj statističkoj proceni (izvršenoj na bazi popisa stanovništva iz 1961. godine) 1.450.000 stanovnika (odnosno 7,4% od ukupnog broja stanovnika SFRJ i 18,1% od ukupnog broja stanovnika SRS). Na celom tom području grad Niš po broju stanovnika (oko 110.000), a zatim i po koncentraciji privrednih, kulturnih, školskih, zdravstvenih, socijalnih i drugih institucija znatno odskaje od ostalih naselja. Njegov povoljan geografski položaj uopšte, a posebno u okviru područja JIS-e (on se nalazi približno u sredini područja i od njega se zrakasto razilaze bar prirodno veoma povoljne železničke i drumske, ili bar samo drumske, komunikacije prema svim delovima JIS-e), čini ga, zajedno sa maločas iznetim momentima, prirodnim gravitacionim centrom JIS-e. Sve ovo pak celom ovom području i daje karakteristike jedinstvenog regiona.

Nismo mi prvi koji područje JIS-e tretiraju kao jedinstveni region. Poznato je da je još 1956. godine od strane tadašnjih sreskih narodnih odbora rađen jedinstven perspektivni plan privrednog razvoja Jugoistočne Srbije za period od 1956. do 1960. godine.

Ono što je posebno privuklo našu pažnju i što nas je pobudilo da razmatramo problematiku JIS-e jeste još uvek zapažena relativna nerazvijenost ovog dela naše zemlje. U situaciji dosta usitnjenih osnovnih društveno-političkih zajednica na ovom području (danas na području JIS-e ima 36 opština), izgleda nam svrsishodnom jedna »privatna« inicijativa za kompleksno razmatranje problematike jednog takvog šireg područja koje ima gotovo sve karakteristike regiona, ali koje nema ni jednu jedinstvenu instituciju kompetentnu za rešavanje zajedničkih, kompleksnih problema.

Sadašnje stanje privredne razvijenosti JIS-e

Sadašnje stanje privredne razvijenosti JIS-e mislimo da mogu ilustrirati sledeći podaci:¹

		% od SFRJ	% od SRS
— Broj stanovnika (1966. godine)	1.450.000	7,4%	18,1%
— Dohodak ostvaren u 1965. godini	u mil. n. d. 4.159,7	5,7%	14,5%
— U tome: dohodak ostvaren u društvenom sektoru	„ 2.756,9	4,9%	13,2%
— U tome: dohodak ostvaren u industriji i rudarstvu	„ 1.774,4	6,4%	18,8%
— Ukupan dohodak ostvaren u poljoprivredi i šumarstvu	„ 1.399,4	6,6%	13,7%
— Vrednost osnovnih sredstava privrednih organizacija u 1965. god. (nabavna vrednost)	„ 5.060,2	5,2%	15,2%
— Broj zaposlenih u društvenom sektoru (30—IX—1966)	194.009	5,3%	14,0%
— U tome:			
u industriji i rudarstvu	89.689	6,5%	18,0%
u poljoprivredi i šumarstvu	14.375	3,8%	8,7%
u građevinarstvu	17.133	5,2%	13,6%
u saobraćaju	11.809	4,8%	14,3%
u trgovini i ugostiteljstvu	13.998	3,9%	9,9%

Iz prednjih podataka se nesumnjivo mogu izvući zaključci da privreda JIS-e za sada znatno zaostaje za dostignutim razvojem SFRJ i SRS. To zaostajanje je još evidentnije kada se izrazi per capita, tj. po jednom stanovniku. U tom slučaju ono izgleda ovako:

¹ Svi podaci u ovom radu, ukoliko izričito nije naveden njihov drugi izvor, uzeti su iz SGJ—67 i SGJ—63, str. 502—579, odnosno str. 500—603 (podaci po opštinama), kao i str. 322—501, odnosno str. 334—499 (podaci po socijalističkim republikama). Zbog poznate ograničenosti zvaničnih statističkih podataka po opštinama, morali smo se ograničiti u svojim istraživanjima samo na neke najneophodnije pokazatelje.

	Zaostajanje JIS-e izračunato po stanovniku i izraženo u %	
— U veličini ukupnog dohotka	— 23,0%	— 19,8%
— U tome: u dohotku ostvarenom u društvenom sektoru	— 33,8%	— 27,0%
— U tome: u dohotku ostvarenom u industriji i rudarstvu	— 13,5%	+ 3,8%
— U dohotku ostvarenom u poljoprivredi i šumarstvu	— 10,8%	— 24,3%
— U vrednosti osnovnih sredstava privrednih organizacija	— 29,7%	— 15,4%
— U osoblju zaposlenom u društvenom sektoru	— 28,4%	— 22,6%
— U tome:		
u industriji i rudarstvu	— 12,2%	— 0,5%
u poljoprivredi i šumarstvu	— 48,6%	— 51,9%
u građevinarstvu	— 29,7%	— 24,8%
u saobraćaju	— 35,1%	— 21,0%
u trgovini i ugostiteljstvu	— 47,3%	— 45,3%
u zanatstvu i komunalno-stambenoj delatnosti	— 45,9%	— 40,9%

Iz iznetih podataka mogu se izvući sledeći zaključci:

Prvo, prema veličini dohotka po jednom stanovniku, tom najsin-tetičnijem i najreprezentativnijem pokazatelju privredne razvijenosti, zaostajanje JIS-e kako za SFRJ tako i za SRS je veoma izrazito. Pošto se radi o jednom relativno velikom području, koje je sa svoje strane dosta uticalo na to da se u izvesnoj meri smanje odgovarajući prosečni pokazatelji za SFRJ i SRS, to je pokazano zaostajanje praktično još izrazitije nego što bi se u prvi mah moglo zaključiti.

Drugo, pokazatelj o ostvarenom dohotku u industriji i rudarstvu pokazuje da je u ovoj privrednoj oblasti JIS relativno najbliži proseku SFRJ, a da je čak i nešto malo iznad proseka SRS. Sličan se zaključak može izvući i iz pokazatelja o zaposlenosti u industriji i rudarstvu, s tim što je u ovom slučaju nešto izrazitije zaostajanje za SFRJ, a za-paža se i neznatno zaostajanje za prosekom SRS.

Treće, pokazatelj o vrednosti osnovnih sredstava privrednih orga-nizacija takođe otkriva izrazitu zaostalost privrede JIS-e u celini. Pri tome treba imati u vidu da se na ovom području nalaze i kapaciteti kapitalno veoma intenzivnog Rudarsko-topioničarskog bazena — Bor. To, s druge strane, znači da je ostala privreda kapitalno veoma slabo intenzivna. I zaista, na ovom području izuzev RTB-a — Bor za sada nema nekih drugih većih preduzeća ekstraktivne i bazične industrije. Daleko preovlađuje prerađivačka industrija koja je pretežno sa za-starelim kapacitetima i veoma intenzivnom radnom snagom.

Četvrto, zaposlenost u društvenom sektoru je relativno veoma ni-ska. Zaostajanje za SFRJ i SRS je u ovom pogledu takođe veoma iz-

razito. Ovi pokazatelji takođe otkrivaju da je društveni sektor poljoprivrede izuzetno slabo razvijen. To je slučaj i sa svim tzv. tercijarnim delatnostima. Upravo ovaj poslednji pokazatelj ilustruje jednu relativnu opštu zaostalost JIS-e, i pored toga što su poslednjih godina učinjeni značajni naponi društvene zajednice da se ona iz nje izvuče.

Zanimljivo je pogledati kakav je bio relativni tempo privrednog razvoja JIS-e u odnosu na razvoj SFRJ i SRS. Iz ovoga bi se mogli izvući zaključci o tome da li se poslednjih nekoliko godina zaostajanje JIS-e smanjivalo ili povećavalo i kakve su tendencije u ovom pogledu.

Evo kako u ovom pogledu stoje stvari na bazi podataka o ostvarenom razvoju u SFRJ, SRS i JIS-i u četvorogodišnjem periodu od 1962. do 1966. godine (s tim što smo u izvesnim slučajevima, usled nedostataka ovih morali koristiti podatke za 1961. i 1965. godinu):²

	Indeksi kretanja pojedinih veličina u periodu 1962—1966. god. (odnosno		
	1961—1965. godine) 1961. i 1962 = 100		
	SFRJ	SRS	JIS
— Dohodak	236,5	252,6	263,2
— U tome: dohodak ostvaren u društvenom sektoru	243,2	257,4	272,4
— U tome: dohodak ostvaren u industriji i rudarstvu	214,3	228,5	283,4
— Dohodak ostvaren u poljoprivredi i šumarstvu	255,8	288,2	261,5
— Vrednost osnovnih sredstava privrednih organizacija	178,9	186,1	218,2
— Osoblje zaposleno u društvenom sektoru	107,9	108,5	115,3
— U tome: osoblje zaposleno u industriji i rudarstvu	115,8	117,9	129,4

Prednji podaci su očigledno povoljni za JIS. U svakom pogledu razvoj je bio brži nego u SFRJ. U odnosu na SRS, sporiji razvoj JIS je ostvarila samo u poljoprivrednoj proizvodnji. Karakteristično je pri tome, međutim, da su tempo i karakteristike razvoja pojedinih

² Dohodak je svuda iskazan po tekućim cenama. S obzirom da se u ovom radu operiše uglavnom sa indeksnim i drugim relativnim brojevima, to praktično nema značaja što se nije operisalo sa tzv. realnim dohotkom (obračunatim po stalnim cenama). Takvih podataka, uzgred budi rečeno, po opštinama, zapravo, i nema. Međutim, za ovu svrhu bi mnogo adekvatniji bili podaci o realnom dohotku obračunatom po tzv. svetskim cenama. Nažalost, takvi podaci jedva da postoje za SFRJ i socijalističke republike. O njima po opštinama, za sada, ne može biti ni pomena.

delova JIS-e bile dosta različiti. Razvoj u severnom delu JIS-e (područje bivšeg sreza Zaječar) bio je dosta intenzivan. Pored toga, izvesni pokazatelji indiciraju da je u tom delu JIS-e uopšte dat jedan snažan zamah daljem razvoju u bližoj ili daljoj budućnosti, što će svakako učiniti da se ovo područje po svojim karakteristikama izdvoji od ostalih delova JIS-e. To će u nešto daljoj budućnosti po svoj prilici razoriti i dosadašnji regionalni karakter čitavog područja JIS-e. Uostalom, regioni i nisu po svojoj prirodi neke statične, za večita vremena date veličine. Južni i srednji deo JIS-e (područje bivših srezova Leskovac i Niš) razvijao se nešto drugojačije (više ekstenzivno).

Evo kako u ovom pogledu stoje stvari:

	Dinamika (indeksi) razvoja JIS-e za poslednje četiri godine		
	JIS u celini	Severni deo JIS	Srednji i južni deo JIS
— Dohodak	263,2	298,5	253,3
— U tome: dohodak ostvaren u društvenom sektoru	272,4	325,6	256,0
— U tome: dohodak ostvaren u industriji i rudarstvu	283,4	314,3	274,5
— Dohodak ostvaren u poljopri- vredi i šumarstvu	261,5	258,5	262,6
— Vrednost osnovnih sredstava privrednih organizacija	218,2	181,8	261,7
— Osoblje zaposleno u društvenom sektoru	115,3	117,5	113,9
— U tome: osoblje zaposleno u industriji i rudarstvu	129,4	113,1	134,9
— U tome: osoblje zaposleno u građevinarstvu	117,7	216,1	84,7

Karakterističan je podatak o kretanju broja zaposlenih u građevinarstvu. Dok je u srednjem i južnom delu JIS-e zaposlenost u građevinarstvu opala, ona je u severnom delu naglo porasla. To je očigledno u vezi sa otpočinjanjem velikih građevinskih radova na Hidroelektrani — Đerdap, kao i radova u okviru RTB-a — Bor. U ovim radovima se i sastoji snažni zamah koji je dat daljem razvoju privrede ovog kraja.

Stanje nekih tercijarnih privrednih delatnosti

U privredno relativno nerazvijenim područjima normalno bi bilo da se zaostalost naročito izražava u tercijarnim privrednim delatnostima. Da razmotrimo kakva je u ovom pogledu situacija u JIS-i:

		% od SFRJ	% od SRS
— Broj stanovnika		7,4%	18,1%
— Broj prodavnica u 1966. godini	3.177	6,5%	16,3%
— Robni promet na malo mil. n. d.	1.728,3	4,7%	12,6%
— Broj ležaja u ugostiteljskim i turističkim objektima (uključujući i privatni sektor)	12.620	3,2%	25,0%
— Broj noćenja turista (u 1966)			
— ukupno domaćih i stranih —	1,163.366	3,3%	20,1%
— Broj noćenja stranih turista	122.158	0,83%	14,8%

Evidentno je iz navedenih podataka da pomenute tercijarne delatnosti u JIS-i znatno zaostaju za dostignutim razvojem u SFRJ, pa, u izvesnom smislu, i u SRS. Evo kako ovi podaci izgledaju izraženi per kapita, tj. po jednom stanovniku:

	Zaostajanje ili prednjačenje JIS-e izračunato po stanovniku i izraženo u %	
	od SFRJ	od SRS
— Broj prodavnica u 1966. godini	— 12,2%	— 9,9%
— Robni promet na malo	— 36,5%	— 30,4%
— Broj ležaja u ugostiteljskim i turističkim objektima	— 56,8%	+ 28,0%
— Broj noćenja turista (domaćih i stranih)	— 55,4%	+ 11,4%
— Broj noćenja stranih turista	— 88,8%	— 18,2%

Iz prednjih podataka mogu se izvući sledeći zaključci:

Zaostajanje JIS-e u razvoju maloprodajne mreže (prodavnica) nije naročito značajno. Posebno je pitanje kolike su i kakve te prodavnice. To se iz gornjih podataka ne vidi.

Zaostajanje robnog prometa na malo je veoma izrazito i posebno karakteristično. Naime, kroz obim robnog prometa na malo na jednom relativno velikom području kao što je JIS izražava se indirektno kupovna moć stanovništva toga kraja. Veliko zaostajanje robnog prometa na malo u JIS-i indicira prema tome na indirektnan način relativno nizak nivo prosečnih ličnih dohodaka radnika u društvenom sektoru (s obzirom da je zaostajanje po ovom pokazatelju znatno iznad zaostajanja u broju zaposlenih u društvenom sektoru), kao i nisku produktivnost i neefikasnost individualnih poljoprivrednih i drugih privatnih radnika (u proseku).

Veliko zaostajanje u broju turističkih ležaja u odnosu na SFRJ, kao i znatno bolja situacija u ovom pogledu od prosečnog stanja u

SRS, ukazuje na to da je ova privredna delatnost pre svega u SRS zapostavljena i da se nalazi na veoma niskom nivou. S druge pak strane, iz gornjih podataka se može zaključiti da JIS predstavlja u okviru SRS značajno turističko područje, i da se u ovoj privrednoj delatnosti kriju velike potencijalne mogućnosti za buduće ubrzanje opšteg privrednog razvoja.

Slični zaključci mogu se izvući i iz podataka o broju noćenja turista. Naročito su simptomatični pokazatelji o broju noćenja stranih turista. Zaostajanje za SFRJ je ovde izvanredno veliko. Zaostajanje i za prosečnim stanjem u SRS indicira da se ovoj grani privrede na području poklanja zaista krajnje mala pažnja.

Zanimljivo je da i ovog puta pogledamo kakav je bio relativni tempo privrednog razvoja JIS-e u odnosu na razvoj SFRJ i SRS za poslednje četiri godine za koje raspoložemo podacima (to je opet period od 1962. do 1966 godine:

	Indeksi kretanja pojedinih veličina u periodu 1962. do 1966. god. (1962 = 100)		
	SFRJ	SRS	JIS
— Broj prodavnica	111,2	110,1	111,1
— Robni promet na malo	250,6	252,9	283,8
— Broj ležaja u ugostiteljskim i turističkim objektima	136,3	149,8	168,9
— Broj noćenja turista (domaćih i stranih)	155,4	129,4	154,1
— Broj noćenja stranih turista	279,3	214,2	312,1

Zaključci su opet povoljni po tendencije razvoja ispoljene poslednjih godina u JIS-i. Robni promet na malo rastao je brže nego u SFRJ i SRS, što je normalni odraz opšteg bržeg privrednog razvoja ostvarenog na ovom području. Povoljna su kretanja i u turističkim kapacitetima, makar da su ona još uvek nedovoljna da nadoknade ranija velika zaostajanja. Relativno nešto brži razvoj inostranog turizma od SFRJ i SRS ni u kom slučaju nije i u apsolutnom smislu zadovoljavajući zbog izuzetno niske osnovice u baznoj 1962. godini. Zaostajanje je, kao što se iz prethodnih podataka moglo videti, i u 1966. godini u odnosu na SFRJ izvanredno veliko.

Stanje društvenog standarda

Normalno je da se ranija relativno velika privredna zaostalost JIS-e i u posmatranoj 1966. godini reflektuje na zaostajanje za prosečnim dostignućima u SFRJ i SRS u raznim elementima društvenog standarda.

Evo nekih podataka u vezi sa ovim:

		% od SFRJ	% od SRS
— Broj bioskopa	109	6,3%	15,2%
— Broj televizijskih prijemnika	25.965	3,3%	8,4%
— Broj radiopretplatnika	142.337	4,7%	12,0%
— Broj putničkih automobila	6.555	2,6%	7,5%
— Površina izgrađenih stanova (u m ²) u 1966. godini	512.956	7,3%	18,5%
— % nepismenog stanovništva (prema popisu 1961. godine)	27,8	10,9%	23,8%

Evo kako ovi podaci izgledaju per capita, tj. po jednom stanovniku:

	Zaostajanje ili prednjačenje JIS-e izračunato po stanovni- ku i izraženo u %	
— Broj bioskopa	— 14,9%	— 16,0%
— Broj televizijskih prijemnika	— 55,4%	— 53,6%
— Broj radiopretplatnika	— 36,5%	— 33,7%
— Broj putničkih automobila	— 64,9%	— 58,5%
— Površina izgrađenih stanova	— 1,3%	+ 2,2%
— % nepismenog stanovništva (stanje prema popisu 1961. god.)	+ 47,3%	+ 31,5%

Zaostajanje stanovništva JIS-e u posedovanju artikala višeg standarda je veoma izrazito. To se naročito ogleda kod putničkih automobila i televizijskih pretplatnika. Stambena izgradnja u 1966. godini bila je uglavnom na zadovoljavajućem nivou. Karakteristično je veliko prednjačenje JIS-e u procentu nepismenog stanovništva, što je u krajnjoj liniji posledica ranije velike privredne zaostalosti ovog kraja.

Stanje stručnih kadrova

Stanje fakultetski obrazovanih stručnih kadrova predstavlja veoma značajan indikator dostignuća stepena razvijenosti privrednih i neprivrednih delatnosti jednog područja. To je takođe i veoma značajan indikator mogućnosti daljeg privrednog i društvenog razvoja tog područja.

Evo kako u ovom pogledu izgleda područje JIS-e:³

³ Za SFRJ i SRS podaci su uzeti iz Statističkog biltena SZZS br. 490 od oktobra 1967. godine. Za JIS podaci su prikupljeni neposredno od Republičkog Zavoda za statistiku SRS.

Red. broj	Naziv fakultete	Broj kadrova sa završenim fakultetom (stanje septembra 1966. god.)				
		U SFRJ	U SRS	Na području JIS-e		
				Broj	% od SFRJ	% od SRS
1.	Filozofski	16.242	6.123	563	3,5%	9,2%
2.	Filološki	3.027	2.184	150	4,9%	6,9%
3.	Filozofsko-istorijski	1.617	875	81	5,0%	9,3%
4.	Prirodno-matematički	8.016	4.091	371	6,3%	9,7%
5.	Ekonomski	16.504	7.066	612	3,7%	8,7%
6.	Pravni	19.382	9.872	821	4,2%	12,3%
7.	Mašinski	6.187	2.728	191	3,1%	7,0%
8.	Građevinski	5.527	2.338	214	3,9%	9,1%
9.	Elektrotehnički	5.137	1.949	167	3,2%	8,6%
10.	Hemijsko-tehnološki	5.387	1.991	169	3,1%	8,5%
11.	Rudarski	1.613	670	164	10,2%	24,5%
12.	Brodograđevinski	338	43	1	0,3%	2,3%
13.	Arhitektonski	3.763	1.720	102	2,7%	5,9%
14.	Geodetski	646	185	18	2,8%	9,7%
17.	Metalurški	733	255	57	7,8%	22,3%
18.	Geološki	700	420	32	4,6%	7,6%
19.	Saobraćajni	260	208	14	5,4%	6,7%
20.	Poljoprivredni	9.392	4.753	421	4,5%	8,9%
21.	Šumarski	4.393	1.374	48	4,5%	14,5%
22.	Veterinarski	4.309	2.129	47	3,5%	7,1%
23.	Medicinski	17.743	7.727	1.006	5,6%	13,0%
24.	Stomatološki	1.977	1.030	155	7,8%	15,0%
25.	Farmaceutski	3.511	1.541	155	4,4%	10,0%
26.	Ostali	1.455	601	85	5,2%	14,1%
	Svega:	137.859	61.873	5.899	4,3%	9,5%

U celini uzet stanje fakultetski obrazovanih kadrova na području JIS-e ni iz daleka nije zadovoljavajuće. Zaostajanje za SFRJ u ovom pogledu iznosi oko 42%, a za SRS oko 47%. Sigurno je da je baš nedostatak visokostručnih kadrova u prvom redu uslovio raniju izrazitu svestranu nerazvijenost ovog područja. Razumljivo je da privredna i vanprivredna struktura jednog područja uslovljavaju i strukturu potrebnih fakultetski obrazovanih kadrova. Ekstremni slučajevi zaostajanja ili prednjačenja JIS-e u odnosu na odgovarajuće stanje u SFRJ i SRS ilustruju upravo ovakvu konstataciju. Međutim, s obzirom na značajnu relativnu i apsolutnu veličinu područja JIS-e u prednjoj tabeli se javlja uglavnom ujednačeno zaostajanje ovog područja za odgovarajućim procesima u SFRJ i SRS.

Potrebe i mogućnosti daljeg razvoja JIS-e

Sadašnje gotovo svestrano zaostajanje područja JIS-e za dostignutim razvojem privrede i društvenih službi u SFRJ i SRS pogađa ne samo njegovo stanovništvo već i celokupnu privrednu i društvenu strukturu naše zemlje. Prema tome, opštedruštveni je interes, a ne samo interes stanovništva ovog područja, da svi kompetentni faktori traže optimalna rešenja za njegov dalji što brži razvoj. Ne radi se ovde o nekom plediranju za materijalnu pomoć šire društvene zajednice u ovom smislu. Mislimo da bi takav pledoaje u današnjim društveno-ekonomskim uslovima u našoj zemlji bio deplasiran.

Kakve su sopstvene mogućnosti JIS-e u ovom pogledu? Po našem mišljenju, dosta velike.

Evo koji faktori, po našem mišljenju, mogu da odigraju odlučujuću ulogu u daljem još bržem razvoju ovog područja i što skorijem sustizanju SFRJ i SRS:

Pre svega, to je postojanje niza fakulteta u Nišu i Boru. Kadrovi su prvenstveni i odlučujući faktor proizvodnje i svakog progressa. Blizina fakulteta pruža mogućnost lakšeg i jeftinijeg školovanja i doškolovanja odgovarajućih visokokvalifikovanih stručnjaka. Objektivno gledano, područje JIS-e, vapi za visokokvalifikovanim stručnjacima svih vrsta. Merodavni faktori u privrednim i raznim drugim organizacijama i drugim društvenim institucijama treba da što odlučnije koriste mogućnosti koje im pružaju prostorno bliski fakulteti. Razume se da za ovu svrhu treba koristiti i druge fakultete u zemlji, pa i inostranstvu. Međutim, u fakultetima ne treba gledati samo fabrike kadrova. Njih treba što intenzivnije koristiti i kao najkvalitetnije društvene naučno-istraživačke laboratorije. Puno korišćenje fakulteta u obadva pomenuta pravca obezbedilo bi najpouzdanije dugoročne garancije za ubrzani prosperitet JIS-e.

Drugo mesto dajemo povoljnim prirodnim faktorima: rudnom bogatstvu, zemljištu, klimi, konfiguraciji terena i drugim prirodnim uslovima koji objektivno pružaju mogućnosti za veoma brži razvoj ekstraktivne i druge bazične industrije, poljoprivrede i turizma.

Područje JIS-e je veoma bogato rudama: bakrom, olovom i cinkom, ugljem, naftonosnim škriljcima, fosfatima, kvarcnim peskom kao i raznim drugim nemetalima, itd. Velike rezerve bakra u severnom delu područja pružaju ovome lepu perspektivu razvoja.

Veliki korak napred u razvoju severnog dela JIS-e predstavljaće završetak izgradnje hidro-energetskog kompleksa Đerdap.

Apsolutna i relativna veličina i struktura poljoprivrednih površina na području JIS-e u odnosu prema odgovarajućim veličinama u SFRJ i SRS izgleda ovako:⁴

⁴ Podaci o poljoprivrednom zemljištu su za 1966. godinu. Međutim, podaci o poljoprivrednom stanovništvu su za 1961. godinu. Novijih podataka o strukturi aktivnog stanovništva nema. S druge pak strane, promene u veličini i strukturi zemljišta su po pravilu male, tako da su ovi podaci za orijentacione zaključke ipak samerljivi.

			Udeo JIS-e u SFRJ i SRS izražen u %	
			U SFRJ	U SRS
— Poljoprivredna površina	ha	1,222.381	8,3%	20,8%
— U tome:				
oranice i bašte	„	663.165	8,7%	17,2%
voćnjaci	„	42.794	9,8%	18,1%
vinogradi	„	39.065	15,1%	32,9%
livade i pašnjaci	„	477.052	7,1%	29,4%
— Aktivno poljoprivredno stanovništvo		552.809	11,6%	24,4%
— Poljoprivredna površina po 1 aktivnom poljoprivrednom stanovniku	ha	2,2	71,6%	85,2%
— U tome: oranice i bašte	„	1,2	75,0%	70,5%

Područje JIS-e je srazmerno broju aktivnog poljoprivrednog stanovništva relativno oskudno u poljoprivrednom zemljištu u odnosu na SFRJ i SRS. Posebno je takva situacija kod oranica i bašta. To znači da se poljoprivredna proizvodnja mora podići na visoko intenzivan nivo ako se želi da se iz nje izvuku maksimalni efekti.

Značajne mogućnosti za privredni razvoj JIS-e nalaze se u turizmu. Ovo područje obiluje prirodnim lečilištima i terenima pogodnim za izgradnju turističko-rekreacionih centara. Pored toga, atraktivno je i po brojnim kulturno-istorijskim spomenicima. U narednom periodu u turizam treba svakako ulagati znatno veća sredstva nego što je to do sada bio slučaj. Pri tome je bitno da se ta sredstva ne rasparčavaju i ustinjavaju na veliki broj zahvata. Najbolji efekti postigli bi se u slučaju odabiranja samo nekoliko najperspektivnijih turističkih centara i njihovom što intenzivnijem i bržem razvoju.

Na treće mesto u redosledu faktora koji objektivno omogućavaju relativno brzi privredni razvoj područja JIS-e stavili bi smo postojanje nekoliko krupnih privrednih organizacija i proizvodnih grupacija, koje mogu da odigraju ulogu inicijatora, nosioca i finansijera proširenja i modernizacije postojećih proizvodnih kapaciteta kao i izgradnje novih. To su pre svega RTB — Bor, Elektronska industrija — Niš, Mašinska industrija — Niš, tekstilna proizvodna grupacija na području Leskovca i Niša, kao i duvanska proizvodna grupacija na području Niša i Vranja. Poseban faktor u ovom smislu predstavljaće buduća Hidroelektrana — Derdap.

I konačno, na četvrto mesto bi došle velike rezerve u radnoj snazi. Gledano na duži rok, ovo je izvanredno značajan faktor budućeg privrednog razvoja JIS-e. Zbog relativno niskog stepena zaposlenosti stanovništva u društvenom sektoru i veoma izražene agrarne prenaseljenosti; nezaposlena ili nedovoljno zaposlena radna snaga predstavljaće u budućnosti za jedan dugi niz godina gotovo neiscrpnii potencijalni faktor privrednog razvoja ovog područja.

O. faktorima razvoja društvenog standarda nismo ovde govorili. Za tim nema ni potrebe, jer je nivo društvenog standarda uvek odraz nivoa privredne razvijenosti jednog relativno šireg područja kao što je region.

Dr Živojin Perić, docent
Pravno-ekonomskog
fakulteta u Nišu

RÉSUMÉ

La Serbie du sud-est s'étend sur le territoire des anciens arrondissements de Niš, Leskovac et Zaječar. Sur ce territoire se trouvent aujourd'hui 36 communes. Plusieurs moments attribuent à ce territoire les caractéristiques d'une région nettement délimitée.

L'auteur examine premier lieu l'état de l'économie sur le territoire de la Serbie du sud-est. Sur la base des données numériques il est arrivé à la conclusion que cette région relativement étendue avec 1.450.000 habitants est sensiblement en retard par rapport au degré de développement réalisé dans la République socialiste fédérative de Yougoslavie et dans la République socialiste de Serbie. L'auteur a illustré cet état de retard sous différents aspects. Cependant, en analysant parallèlement le rythme réalisé dans le développement de la Serbie du sud-est, de la RSF de Yougoslavie et de la RS de Serbie dans la période allant de 1962 à 1966 l'auteur a tiré la conclusion que pendant ces quelques dernières années le développement de la Serbie du sud-est a été sensiblement plus rapide que le développement de la RSF de Yougoslavie et de la RS de Serbie. Cela fait ressortir la tendance qui s'est déjà formée de la diminution des différences dans le niveau du développement de cette région, d'une part, et de la RSF de Yougoslavie c'est à dire de la RS de Serbie, d'autre part.

En poursuivant ses recherches l'auteur a décélé objectivement le retard injustifié de certaines activités économiques très importantes dans la Serbie du sud-est et pour lesquelles cette région possède du reste des conditions très avantageuses.

L'auteur a analysé, de même, l'état du standing social sur le territoire de la Serbie du sud-est et il a constaté que ce standing était encore plus en retard par rapport au niveau atteint dans la RSF de Yougoslavie et la RS de Serbie que ce n'est le cas de l'économie.

Une analyse détaillée de l'état des cadres possédant un diplôme universitaire sur le territoire de la Serbie du sud-est, de la RSF de Yougoslavie et de la RS de Serbie révèle ostensiblement le retard de la Serbie du sud-est à ce point de vue-là de même. L'auteur aperçoit dans ce fait une des causes fondamentales du retard.

Enfin, l'auteur a entrepris l'examen des besoins et des possibilités ultérieurs du développement de la Serbie du sud-est. En se basant sur les examens précédents il est arrivé à la conclusion qu'il est nécessaire de continuer à accélérer en premier lieu le développement économique de la

Serbie du sud-est. Dans ce but quatre facteurs décisifs doivent être pris en considération, selon l'auteur, à savoir: l'existence de plusieurs facultés à Niš et à Bor; les facteurs naturels favorables, tels que: la richesse minière, le sol, le climat, la configuration du terrain et ainsi de suite; l'existence de plusieurs très grandes organisations économiques et des groupes de production qui peuvent jouer le rôle d'initiateurs, de promoteurs et de financiers de l'élargissement et de la modernisation des capacités existantes, ainsi que de la création des capacités nouvelles; finalement, un important facteur dans ce sens représentent les grandes réserves en main d'oeuvre.

